

SOKFÉLE.

LXV szám. Béts. December 14 - dikén. 1832

Elme Futtatások.

1. Test és Lélek.

Az ember testből, és lélekből áll. Így szokták rendszeresen mondani, de talán nem olyan értelemben, mint ha egyik a' másiktól külön valóságot formálna, egyik a' másikba csak hálni járna. Test és lélek valóságára nézve ugyan azon egy természet, — de a' mely természet kifejlődésének különböző fogai (gradusai) lehetnek, 's vannak. A' lélek a' természet kifejlődésének legmagasabb foga, virága mint egy annak a' plántának, melynek szára a' test.

A' léleknek és testnek ezen relatiójából nem akarom most azt fejtegetni: lehet-e lélek test nélkül, vagy test lélek nélkül? — a' mely kérdések fontosabbak, mint kevés szókkal lehetne rájuk felelni. Csak ezt teszem fel röviden:

A' test gyakorlás, munka, szenvedés, zivatar által erősödik, nevededik; azok nélkül elpuhul, elgyengül. A' sűrű erdők közepében nőtt fenyő (azt mondja Linné Amoen: Acad. V. 1. Cur. Nat), vékony, és csak komló karónak való: mikor: a' szabad térség közepén a' szél veszek 's zivatarok erősre és méltóságosra rázzák azt. A' munka nélkül ülő városiak szinetlenek 's gyengék: midőn a' mezei munkás izmos, erős, piros. Minden tagok (láb, kéz, 's t.) a' szerént erősödnek, a' milyen mértékben dolgozunk azokkal; 's a' ki kénytelen sokat munkálkodni, erőt nyer általa. — Nem így van-e a' dolog, 's nem így kell-e annak lennie — a' mondottak után — a' lélekre nézve is? Bizony azok a' szomorú történetek, azok a' megrázkódások, melye-

ket fájdalommal érzünk gyakran lelkünkben, — vagy a' homályosságok, melyek az elől elrejték az igazságot, csak arra való, hogy annak munkásságát álmra szenderedni, erejét el'sibbadni ne engedjék. Mágnesi erő a' lélek, 's az a' mi azt szüntelen ébren tartja, a' külső dolgoknak gyakran kedvetlen hatása; polus az, mely ellenébe tett polus nélkül nem állhat meg.

A' Históriából könnyű lenne példákkal bizonyítani meg, hogy minden magas lélek mint egy a' szenvedések vállain emelkedett fel. — De itt csak az okot akarom kimutatni.

Az magában érthető, hogy ha az impressiók keletinél nagyobbak, alattok a' lélek nem épül, de leroskad, kivált, ha még nem gyakorlott. Egy ütés a' pusztá vasnak mágnesi erőt adhat; de ugyan csak egy ütés, ha erős, a' már nem pusztá, hanem mágneses vasat megfosztja erejétől. Az opium kis mértékben éleszt, elevenit; nagyban bádjadtságot, vég álmodoz. 's a' t.

2. Méreg a' természetben.

Alig állhatja meg az ember, mikor a' természetben széljel névén, mérges állatokra, és különösen mérges plántákra, ásványokra talál, hogy ezt ne mondja: már ezt csakugyan kár volt teremteni! Ha fegyvert kellett adni az állatnak, lehetett volna olyat adni, a' mely sértsen keservesen, de miért a' halálos mérget? Talán, hogy a' vett seb következeit azok is látván, melyek sebet nem kaptak, előre elrémüljenek, és a' mérges állat bátorságban élhessen? Ez nem jó ok. De mindjárt ha jó volna is: lehet-e ezt a' plántákra, az ásványokra alkalmaztatni? Ha élet a' természet ditsősége: miért az élet közzé a' mérget, a' halál? Nem olyan-e ez, mintha a' kertész üveg házat tsinálna, hogy gyenge plántáit a' derektól megöltalmazza: 's

azonban fűtés helyett havat hordana be, 's talán még sóval is elegytené azt, hogy a' hideg fagylalóbb legyen? — — Így visszafordúlt gazdálkodást tsak a' természettől nem lehet várni. Hasznának kell a' méregnek az egészre és részekre nézve lenni. — De mi hát az a' haszon? — Én így gondolkozom :

Az állatokat, 's közelebből az embert vévén fel (ámbar távol vagyok attól a' gyermekes gondolattól, hogy talán a' természet szüleményinek hasznát az embertől kellene felfüggeszteni) vannak olyan betegségek, melyeknek méreg az orvossága. Ezt soká nem tudták az orvosok; történetből akadtak rá. Ma már nagyon sok mérget árúlnak a' patikákban. Akár mit is beszélljenek az orvosok, de ha méreggel gyógyítanak, akkor megvallják, hogy igaza van annak, a' ki ezt mondta: olyan orvossággal kell a' betegséget gyógyítani, mely az egészséges testben beteg ('s pedig épen olyan nemű) symptomákat tsinál. Ha ez igaz, sőt ha nem általában minden esetekre nézve igaz is: már meg van fejtve, mire való a' méreg. A' betegség a' legnagyobb vigyázat mellett is elkerülhetetlen. Az egészséges test táplálására szolgálnak a' nem mérges productumok, a' betegséget a' mérgesek oszlatják el. — Sok gondolatokra ád ez alkalmatosságot, — 's most már inkább azt lehetne kérdeni, nem kevés-e a' méreg, mint ezt, hogy mire való? —

3. Orvos, Venenum, Chemia.

Módiba jövén Hazánkban egy részt a' legidegenebb hangzású szóknak magyar tör'sökből való származtatása, más részt az új szók teremtése, annyira, hogy nyelvünk ma hólnap az esmeretlen szók özönébe *)

*) Milyen szük nyelvünk! Ha most a' német *Sündfluth*nak igazi értelmét ki tehetém vala: minden olvasó egyszerre értett volna.

fúlad: illendőnek tartjuk a' feltett három szók származtatását, mely talán nem minden olvasónk előtt esmeretes, közönségesse tenni, hogy ez által példát mutassunk, miképen lehet a' szók igaz gyökerére találni. — Egy igen tudós hazánkfija szerint az említett három szók közzül a' két első eredeti magyar, a' harmadik pedig eredeti német szó.

a. *Orvos*. A' régi varáslók, bűbajosok, ördögi mesterségek gyakorlása alatt és közben bizonyos hurokat kötözgettek össze. Láss példát Ovidius, vagy Tibullus munkáiból. Innen neveztettek így: *Fascinatores* a *fasciis*. A' *gyógyászokat* tehát, kik épen olyan megfoghatatlan dolgokat miveltek, és nem kevésbé gyönyörködtek a' Hókusz-pókuszokban, mint a' *Fascinatorok*, élesen látó őseink bűbajosoknak, *húrral* dolgozóknak, *Húrosok*nak, *Húrvosok*nak nevezték, melyből elvégre *Orvos* lett. Már ma azonban, — minekutánna *Orvosaink* nem *Charlatánok* !!! — Jobb leszsz őket *Gyógyászok*nak hívunk.

b. *Venenum* (mérég). A' Görögök a' mérget *Τοξικον*nak hívták, mely a' *Τοξον*tól jöven, olyan mérget jelent, melyel a' nyilakat kenték meg. Minthogy a' nyíl húrját állatok *beléből* készítették: innen a' mérget így nevezték a' régi magyarok *belény*. Hogy ez valósággal mérget jelentett: mutatja a' *Belényes* név, mely helység a' körülötte termő vagy termett méregtől vette nevét. *) (Beléndfü: Bolondító Tsalmatok. Hyosciamus

De minthogy nálunk az efféle bűnözön tsak most kezd terjedéséről esmeretes lenni, talám ezt a' kifejezést bűnözön (Sündfluth) mindenek meg sem értenék.

*) Doctor Földi ugyan azt mondja Természet históriájában, hogy *Belényes* = *Bölényes*, és hogy *Bölény* vad bikát jelent, 's hogy vad bikák laktak volna hajdan *Belényes* körül.

niger.) Belényből lett a' latán *belenum*, vagy a' *b* és *v* betűk nagy atyafisága miatt *velenum*, — a' honnan a' spanyol még ma is megtartja a' *veleno-t*, — és végre *venenum*.

c. *Chemia*. Plutarchus azt mondja, hogy a' *Chemia* Égyiptomi szó. Úgyde az Égyiptomiak, = Kop-tusok, = Gothusok, = Németek voltak. És így a' *Chemia* német szó. — De miből lett hát, és mit jelent? Lett ebből: *Geheimnifz*, és ezzel egy jelentésű. A' köz nép, — mint ma Austriában — Égyiptomban így ejtette a' *Geheimnifz*-t: *G'hamnifz*. A' *g* a' *k* val, 's ez a' *c* vel könnyen feltseréltetett, 's lett *Chamnifz*, és aztán *Chemia*.

Ha már most akarjuk magyarra által tenni a' *Chemia*-t: úgy hiszem nem sértjük meg ország szerte bevett közönséges törvényünket, mely szerént *verbum verbo curamus reddere*, ha azt *Dugász* tudománynak, vagy inkább *Dugásztannak* nevezzük, és a' *chemicust* *Dugásznak*, mely név egy hajszálnyival sem rosszabb a' *Gyógyásznál*. — *Tikászt* a' *Tikászs*sal lehetne könnyen összevázarni; *Rejtész* pedig tsupa e: maradjunk a' *Dugász* mellett!

O r o s z l á n.

Le akarom magamat festetni, — szólott az állat király udvari festőjéhez a' *Majom*hoz: — fogj munkához; de vigyázz, hogy valódi képemet add által a' maradvéknak, mely holtom után is tisztelje artzom vonásait. — 'S milly positúrában parantsolod magad copiroztatni Uram? — kérdé a' *Majom* — abban a' hartzodban adjalak-e elő, melyet az egyesült Szamár és Ökör ellen oly vitézül viselél; vagy győzedelmi szekérben ülve a' tisztelkedő Rókák között, 's göndör Kosoktól húzatva? — Szkláv! — dörgé a' *Nagy úr*, — nem a' jótételben

találtam-e uralkodásom kezdetétől fogva legfőbb gyönyörűségemet? Fess abban a' helyzetben, melyben legnagyobb jót tettem, 's tesztek alattvalóimmal!

A' Majom szót fogadott; festett jól és híven. 'S ki mondja meg mit festett? — Alvó Oroszlánt! —

F ö s v é n y.

Pénzt számlált reszkető kézzel, 's üvegen nézve aranyja édes tsillogását a' vén banya. Mire való már magának ez a' sok pénz Mámi? — kérdé a' sündörgődő unoka, — hiszen se uj ruhát, se bábót nem veszzen. — Nem Fijam! — fele az öreg — de kell szemfedélre ha meghalok. De hiszen arról ne gondolkozzék édes Mámi, — viszszozó a' gyermek, — Anyám régen elkészített már mindent. Még a' télen, mikor úgy köhögött édes Mámi, akkor megparantsolta Apám: No tsak tsináljátok meg a' szem fedelet; talán meghal már egyszer az öreg Mámi. —

Tsuda-e ha senki sem szeretheti azt, a' ki semmit sem szeret pénzén kívül?

Nevezetes Suwarov hadiparantsa (1799) Chasteler Generálhoz: „Meg kell támadni az ellenséget! tsilámló fegyver, bajonét, kard! Egy szempillantot sem vesztetni! Mindent földre sujtani! Mindent megvenni! Mindent nyomban üldözni az utolsó emberig! He Chasteler! Annyi Tsatát a' mennyit a' hely kíván! A' Kigyelmed felosztása igen jó! Az Isten őrizze meg Kigyelmedet!

A' Nagyra — vágyás.

Nevetséges inkább, mint szánakozást indító nyavalya ez az emberben, a' mellyet az azzal szövetkezett sovárgó meglegedetlenség mind inkább mérgesít — suljosít. Ennek gyötrő kínzási közt az *Igaznak, Jónak, 's Szépnek* — ezen felséges Ídeáknak — érzése megfásúl; sőt a' felfúvalkodott elragadtatás még a' Lelkiesméret' szavát is elakasztja. — Annál nevetségesb pedig ez, mivel orvoslását ön maga szerzi. Mert midőn ellene minden Patikai gyógyszer tsuda ereje haszontalan, egy szemlátomásti megsalódás, magából eredt megvettetés, 's megaláztatás sükeres írúl szolgál.

Az állatok' Országá az emerekre nézve sokképp' erkölcsi Iskola, — Tzélérányos lesz itt a' kevély 's nagyravágyó Gémről egy mesét említeni. Ez szégyenlven közönségesen esméretes tsúf Nevét, melyet reá természetéről a' vidék lakosi ruháztak: elhagyta a' neki boldog motsáros helyet, 's idegen Tartományba szárnyalt, hogy magának szebb 's tisztesebb nevet kapjon; de elvívén magával tzimerét, elébbi Nevét is megtartotta, melyel ma is megelégszik. —

Szerentsés Vidék! mely ily tisztátalan állattól megtisztulhat; — szerentsétlen, melyet ilyek nemerútít! —

N. J.

A p r ó s á g o k.

Gvinea aranytermő partján kiszállottak egynehány Frantziák, 's a' szeretsen Hertzeg eleibe állittattak. A' Hertzeg egy fa alatt űlt; Fejedelmi széke egy földhalomból, 's testörzői négy szeretsenből állottak, kezekben tartván ezek a' vakmerőket elrettentő fadárdájokat.

Egy a' Frantziák közzül közelite hozzá, 's Ő Hertzega a' földhalmon űlve felséges tekintettel imígy

szóllítja meg: No 's hát mit beszélnek rólam Frantzia Országban?"

„Minden kigondolhatót, hatalmas Hertzeg“ vala a' feletet.

„Úgy is kell, úgy illik,“ visszazonozá az uralkodó.

Azt tartom, gondolá magában a' Frantzia, azt se tudják hazámfijai, van e' kend a' világon vagy sints. —

Macedóniai Sándort nyugtalan vágyja Delphibe készteté; hasztalan vonogatták magokat a' templom papnéi, azon oknál fogva, hogy most nem szabad az Istent megkérdeni, 's a' templomba menni; mert Sándor hirtelen 's tüzzel karon ragadá őket, kényszerítés által akarván kívánsága tellyesedését elérni.

Ó fiam! kiáltá egy a' papnek közzül: Neked nem lehet ellent állni! „Nem is kívánok én többet,“ szólla Sándor, „elég nekem ennyi az Oráculum feleletéből.“ —

N. Úr Londonban az útszán tsizmáját tisztittatá.

Egy jó barátjai közzül arra menvén meglátja. — Tudod e' már — úgy mond — hogy Vilkest letették?

Ugyan úgy e' — no már azt szeretem! Kedvetlenül fordúla el a' tsizmatisztító kölök: „Tisztítsa az Úr maga a' másik tsizmáját — szólla — én ugyan tsak egy szegény tsizmatisztító vagyok, de ollyas embert még sem szolgállok, ki a' szabadságnak nem barátja. —

Rejtett szó.

Öt betüből álló nevem bár forgatod,
Tsak az leszsz: Nagy Károly alatt megláthatod.
Három első betüm a' gyermek megeszi,
Három utolsómat aszszony tselekeszi.

Megfejtés: a' LXIV Szám. Sírás, Írás, Sári, sár.